

Приказ књиге "Будућност Русије"

Пише: Небојша Вуковић
петак, 05 септембар 2008 20:18

За разлику од српске интелектуалне класе чије се преокупације углавном апсорбују у дневној политици и често не иду даље од сутрашњице, руска стручна јавност већ је неколико година ангажована у разради студиозних геополитичких предвиђања која „иду“ неколико деценија унапред. То је делимично и разумљиво. Нашу историјску судбину углавном су кројили други (моћнији и силнији), све државне формације које смо стварали биле су несигурне и крхке, сваки сутрашњи дан је био пун неизвесности, док су Руси, насупрот нама, током значајног дела властите историје били управо у улози „кројача“ - на бескрајним просторима Евроазије, последњу реч су често изрицали Москва или Санкт Петербург. Стога велике нације увек размишљају много унапред, док се оне „мале“ задовољавају краткорочним и блиским. И док је данашња Руска Федерација добар део свог империјалног имиџа проћердала током несрећних деведесетих година прошлог века, интелектуални порив усмерен ка промишљању светске политике и глобалних геостратегијских изазова, ипак се одржао међу многим руским истраживачима и научницима.

Књига о којој ћемо говорити у овом приказу представља класичну стратешку студију мултидисциплинарног приступа (геополитика, демографија, екологија, привредна политика) и плод је заједничког рада Владимира Нестеренка и Јурија Голубчикова. Оба аутора су по свом основном образовању географи. Нестеренко је у периоду 1984-91. службовао у КГБ-у, касније је био депутат у Москви, а од 1994. до 1997. био је главни уредник часописа Терра Инкогнита. Голубчиков је кандидат географских наука (еквивалентно нашем магистру) и свој радни век провео је, између осталог, на универзитетима у Пекингу, у Кембриџу, у Алберти (Канада) и у Будимпешти. Њихово дело Будућност Русије – Четири сценарија у ужем смислу може се дефинисати као студија из геополитичке сценаристике – посебно контроверзне дисциплине - с обзиром да је свако прогнозирање бременито могућим омашкама и неуспесима. Ипак, руски аутори се нису устручавали да закораче у област где „царују“ само вероватноћа и неизвесност, где су аподиктички судови скоро немогући, а шансе за промашаје у предвиђању велике.

На почетку овог штива, аутори у кратким цртама описују како су пре десетак година (дакле, у ери Јељцина) скицирана четири могућа сценарија развоја Руске Федерације. По првом сценарију, на духовном плану јавља се руска национална идеја која обједињује људе, док сама држава, на таласу новог ентузијазма, доживљава процват и излази из кризе. Друга варијанта развоја ситуације већ је знатно неповољнија. У страху од нове револуције, владајућа елита спроводи само парцијалне мере у социјално-економској сфери, али суштински, Русија остаје „колонија Запада“. Трећи сценарио подразумева да се криза продубљује, да владајуће структуре губе контролу над земљом и да се јављају

нови лидери и политичке групације. Ко би у том случају приграбио власт, сматрали су тада аутори, тешко је прогнозировать. Коначно, у четвртој „причи“, појављује се политичка снага са реалним планом изласка из кризе у који ће народ поверовати. Према Нестеренку и Голубчикову, „данас је очигледно, да се у земљи реализује други сценарио са елементима четвртог“ (стр. 2).

Међутим, сада руски аутори признају, да су у то време њихова предвиђања била субјективна, односно да нису у довољној мери водили рачуна о демографској ситуацији у својој отаџбини. Стога они, у овој књизи, покушавају да оцртају другачије хоризонте будућности Русије, са сталним освртом на руску гео-демографску позицију. Дакле, данас, први сценарио означава појачану интеграцију Русије у светску економију којом управљају САД. То означава даље кретање Русије по правцу који Запад креира и аутори овај сценарио именују као неоколонијализам. Други и трећи сценарио – китаизација и исламизација засновани су на продуженој демографској катастрофи руског народа и појачаном приливу неруских народа на просторе Руске Федерације. Другим речима, у оваквим пројекцијама, Кина и исламски свет би геополитички (и популационо) „прогутали Русију“. Како оштроумно запажају Нестеренко и Голубчиков, „демографски раст кинеског и исламског света без преседана, племенске везе, сиромаштво и одсуство страха пред смрћу, створиће плодну средину за геополитичку експанзију“ (стр. 4). На крају, у четвртој опцији коју аутори називају русификација-сувереност, говори се о стабилизацији Русије путем изласка из демографске кризе и кроз полет економије.

У историјском осврту на стварање руске империје, Голубчиков и Нестеренко истичу неколико битних чинилаца који су условили формирање највеће државе на свету. Поносно спомињући брзу руску колонизацију Сибира и Далеког истока, аутори подвлаче да је особиту улогу у интеграцији великих простора и мноштва етничких група одиграло руско православље. Како напомињу, „руски народ, умногоме захваљујући православљу, могао је објединити огромне просторе под своју власт. Православље признаје слободу вероисповести и гради се на јединству свих пред Богом“ (стр. 18). Осим тога, Руси нису сатирани аутохтоне народе, већ су живели заједно са њима што је проузроковало да „међу Русима и другим народима Русије постоји читав гама антрополошких прелаза“ (стр. 19). Већ у истицању ових карактеристичних историјских примера може се наслутити за које се геополитичке вредности залажу двојица руских аутора. То би било, у нашој слободној интерпретацији, враћање православљу и интегрисању, меки или бенигни империјализам.

С друге стране, аутори су критички настројени према реформама Петра Великог и његовом пројекту европеизације Русије. Они проблематизују став по којем би Русија постала западноевропска колонија попут Кине и Индије, да се није вестернизовала. Како наводе, и пре Петра, Русија је успешно одбијала агресије са Запада, а поред тога, постављају и хипотезу да би се на простору Русије, без њене европеизације, можда десило нешто слично „јапанском чуду“ (дакле, техничка модернизација без усвајања туђе културе и навика). У социолошком смислу, Петрове иновације су расцепиле руско друштво на обичан свет (основна маса руског народа) који је очувао базичне принципе изворне културе, и владајућу класу која је презирала народни начин живота, његову одећу, језик и обичаје. Та друштвена „шизофренија“ или поларизација као зла коб прати

Русију већ вековима, и она се најдраматичније огледала у многим бунама, унутрашњим ратовима, револуцијама и превратима.

У данашње доба, пред Русијом су, по мишљењу аутора, једнако тешки и опасни изазови. Након догађаја од 11. септембра 2001. године, цена нафте постојано расте и Руска Федерација је коначно добила прилику да због увећане зараде од продаје енергената попуни свој буџет и реализује многе социјално-економске пројекте. Али, то се није свидело Западу, па су инициране „обојене револуције у државама блиског суседства, НАТО је појачао своје наизменично померање на Исток, у западним средствима масовног информисања покренута је антируска хистерија која није прекинута чак ни у дане обележавања шездесетогодишњице Победе“ (стр. 91). Међутим, по овим ауторима, добит од астрономских цена нафте није искоришћена на прави начин. Огромни прилив новца није утицао на побољшање животног стандарда, нису се развиле нове научнофундиране технологије, није се додатно развио систем образовања, нити побољшала здравствена заштита. Владајућа елита је одлучила да петродоларе преусмери са пројекта за развој Русије у тзв. стабилизациони фонд, или, другим речима, да тај новац под неповољним условима позајмљује Западу. Средства стабилизационог фонда су се за две године 2004-2006. увећала са 3,7 милијарди долара на 55 милијарди, и чувају се у западним банкама уз камату од 1-2 одсто, док је инфлација у тим земљама од 3 до 6 одсто. Преведено на обичан језик, тај новац се непрекидно обесцењује и он служи за развој западних земаља и очување стабилности њихових валута, а не за напредак Русије и јачање рубље. Аутори закључују да „Русија представља сјајан образац неоколонијалне шеме када се ресурси који су стечени у земљи продају напољу, а новац који је за њих примљен изводи из земље кроз стабилизациони фонд. Самим тим реализују се два задатка. Први – не допушта се развитак државе-неоколоније. И други – ресурси неоколоније користе се за развитак метрополе“ (стр. 93). На крају, долази се до трагикомичне ситуације да се иностране фирме са руским средствима из стабилизационог фонда која су уложена у западне банке, појављују као инвеститори у Русији и сав профит од улагања у разне пројекте поново износе на Запад.

Чини се, да је критика Путинове економске политике, код ових руских аутора добрим делом оправдана. Остављање пара у „сламарицу“ за „црне дане“ јесте логично за земље попут Кувајта које осим нафте и песка немају ништа друго. Међутим, за земљу као што је Русија, која има све предуслове за продор у домене високе технологије, која вапи за обновом и грађењем нове инфраструктуре, која, дакле, може вишеструко оплодити сопствени новац у властитој економији, науци и друштву, феномен стабилизационог фонда делује заиста несхватљиво. Али, гледано из перспективе геополитике и тзв. атлантистичког пројекта, овакав развој догађаја у Русији је сасвим разумљив и логичан. У таквом сценарију, Руска Федерација је тек сировински и финансијски привесак западног света и ништа више од тога. То је дакле, како аутори дефинишу, сценарио американизације или неоколонизације Русије.

Други сценарио, који се описује као исламизација није ништа мање опасан по Русију и њене интересе. Голубчиков и Нестеренко у овој књизи понекад „флертују“ са идејом (нео)евроазијства, али, с друге стране, они такође и упозоравају да се под истим концептом често крију експанзионистичке замисли неких исламских теоретичара. Та група мислилаца негира водећу улогу руског народа на простору Евроазије и утапа Русе у јединствен „евроазијски етнос“ чији је основни вредносни елемент управо ислам. На жалост, демографске тенденције иду на руку оваквим геополитичким концептима. Како наводе аутори, исламска заједница у свету има милијарду и три стотине милиона верујућих и када би се као полазна тачка узела 640. година нове ере, могло би се израчунати да је она расла брзином од 1,5 одсто годишње. У СССР (ЗНД) „удео муслимана од 1950 до 2000. године, порастао је са 8,5 процената на 18,5 процената и да се СССР очувао у својим пређашњим границама, удео муслимана међу омладином регрутног узраста чинио би трећину“. Посматрано по регионима, на пример, за „последњих 150 година, становништво Таџикистана увећано је за 11,5 пута, а Средње Азије у целини за 7 пута. Данас се популација држава Средње Азије и Азербејџана попут лавине удвостручава на сваких 23-25 година и чини половину становништва Русије. А сутра? Ако се она буде удвостручавала као данас, 2025. године, однос ће бити једнак, а 2050. године, исламске земље бившег СССР-а, надмашиће по броју становника Русију за два пута“ (стр. 119). Како даље наводе Голубчиков и Нестеренко, овај демографски бум је до сада обуздавало европеизирано мишљење тамошњег становништва које се између осталог манифестовало и у превазилажењу вишевековне традиције многоженства. Али, у будућности је могућ потпун повратак на ту традицију, што је већ приметно у Казахстану.

За руске ауторе посебно злослутно звуче речи индијског стручњака Рамеша Десаја, који је дошао до увида да уколико у једној земљи муслимани чине половину популације, онда неизбежно следи потпуна исламизација те државе. У том контексту, идеје о „евроазијској туркијско-словенској синтези“ или о „евроазијској империји ислама“ за саму Русију и Русе могу се показати као погубне. Русија би у нови савез унела своја преимућства као што су стратешко нуклеарно оружје, огромни ненасељени простори и богати природни ресурси, али би иницијативу у грађењу ове геополитичке конструкције имали демографски експлозивни муслимански народи Русији и њеном окружењу. Тренутно, ислам на територији Русије црпи свој прираст из два извора. Први, али свакако слабији извор јесте исламизација самих Руса, и како тврде аутори, „већину парохијана џамија Москве и Санкт Петербурга већ чине Руси. У основи, ислам прихвата омладина до тридесет година“ (стр. 126). Као разлог због чега Руси прилазе овој религији, писци наводе дивљу „тржишну демократију“ која тера људе да у својим ближњима виде конкуренте, док исламска заједница, супротно од тога, нуди духовну подршку сваком вернику и то не само унутар зидова храма. Ови нови конвертити све више политизују своју вероисповест и залажу се да уместо историјске руске империје на њено место дође империја ислама, у прво време без лидерске нације и владајуће религије, како би се ова „геополитичка и духовна транзиција“ извела што безболније и са мање потреса. Други извор муслиманске популационе експанзије јесте насељавање муслимана са периферије Руске Федерације и из бивших совјетских република у

централне градове ове државе а посебно у Москву. Још 1989. године, Москва је била претежно руски град у којем су Украјинци (око 250 хиљада) били највећа национална мањина. Међутим, од 1996. године, како се истиче у књизи, национални састав руске престонице нагло се мења, па данас, више од три милиона људи који живе у Москви и њеној околини су неруског порекла.

Феномен китаизације има израженији геополитички (просторни) и ресурсни карактер. Голубчиков и Нестеренко страхују, додајмо, сасвим основано, да ће Русија под демографским притиском Кине изгубити политичку контролу над Сибиrom и Далеким истоком. Наиме, од када се распао СССР и како је почела да се спроводи потпуна либерализација у руском друштву, Сибир и Далеки исток су суочени са константним одливом становништва. Да би људи живели у суровим климатским условима држава мора да их кроз разне бенефиције и привилегије дотира и стимулише, дакле, тржишна рачуница и профитна логика овде морају устукнути пред разлозима стратешке и геополитичке природе. Међутим, ситуација се развијала у потпуно другом смеру, ови далеки региони и становништво које у њима живи били су препуштени сами себи и како су због екстремних животних услова они апсолутно „неконкурентни“, „невидљива рука“ Адама Смита убрзо се претворила у „метлу“ која је ефикасно почела да рашчишћава ова пространства. Резултати су постали врло брзо видљиви. Како наводе аутори, на руском Далеком истоку 1989. године, живело је „8 милиона људи. Данас тамо живи 5,7 милиона, а са Јакутијом милион више. Мање од становништва Мађарске. Али, та шачица људи контролише сву североисточну периферију највећег континента Земље, која превазилази по површини Сједињене Државе (без Аљаске). А јужно од њих, у суседној Кини, живи једна милијарда и 250 милиона Кинеза којима се сваке године придодаје још 14 милиона“ (стр. 150).

О каквом се демографско-просторном диспаритету ради, најбоље говори територијално-популациона компарација руског Далеког истока и источног Сибира са Кином. Дакле, површина ових руских земаља је 10,3 милиона квадратних километара, док је површина целокупне Кине 9,6 милиона. У погледу броја становника, цео Далеки исток и источни Сибир заједно имају свега 18 милиона становника, док Кина има милијарду и две стотине осамдесет милиона житеља. И коначно, густина насељености на овим руским територијама је 1,7 људи по квадратном километру, а у Кини је скоро 135 људи по истој мерној јединици. Према ауторима, посебно је забрињавајућа ресурсна ситуација у Кини, јер како наводе, Кинези се суочавају и са недостатком обрадиве земље (свега 0,11 хектара пољопривредних површина по глави становника – осам пута мање него у Русији), и са недостатком свеже воде (посебно у северним и западним областима) и са свеопштим загађењем (стр. 153.) Оно што је посебно занимљиво, сматрају Нестеренко и Голубчиков, јесте то да се о еколошким и ресурсним проблемима Кине мало зна у стручној и широј јавности. Кинези о томе ћуте, док синолози (стручњаци за Кину) добро знају „да се о Кини, као о покојнику, мора говорити или добро или ништа. Јер ако кажеш нешто лоше, онда више у ту државу нећеш ући, а ако кажеш нешто лепо – добићеш јуане и поклоне. За научника који не зна ништа осим кинеског језика, губљење права на путовање у Кину је права катастрофа. Зато никада од ниједног синолога нећеш чути ништа о кинеској претњи. Сви ће они сложено певати о мирољубивости кинеског

народа, о његовим успесима, а тамо – масовна беда. Просперира само тихоокеанска фасада“ (стр. 154). Да би Кина предупредила катастрофичан сценарио, она мора истовремено и даље строго контролисати прираст становништва, и брзо економски напредовати. Међутим, привредна експанзија би довела до трошења последњих ресурсних резерви (биле би посечене све шуме, загађени сви водени токови, еродирала би сва обрадива земља) што би опет довело до трагичних последица. На социјално-политичком плану, посебно би била опасна, сматрају аутори, демократизација Кине. На таласу тријумфа индивидуалних права сваког појединца, одмах би ослабила демографска контрола, па би прираст кинеског становништва са садашњег нивоа од 13 милиона годишње, скочио на 20-30 милиона. Посебно се упозорава да је Кина једина држава са атомским наоружањем која има нерегулисане пограничне проблеме са скоро свим суседима: Казахстаном, Индијом, Вијетнамом, Монголијом. У петој глави књиге, под насловом Нове претње, углавном се сумирају изводи и закључци из претходних поглавља уз мноштво нових статистичких података који се односе на феномен одумирања Руса и уопште „белог човека“. Ту је такође присутна и статистика која илуструје глобалне еколошке проблеме (недостатак свеже воде и кисеоника), као и интересантну појаву деградације породице као основне ћелије сваког друштва.

Какав „одговор“ нуде Голубчиков и Нестеренко на ове озбиљне изазове опстанку Русије? У последњем поглављу књиге, на неких десетак страница, они покушавају да конципирају одређену доктрину под називом „руска национална идеја“ која би требало да буде водич руском народу за излазак из вишедимензионалне кризе. На жалост, аутори су код формулисања јасне и адекватне стратегије изласка из садашње стагнације остали недоречени.

Они, додуше, апелују на руски народ и елиту да се врате духовним коренима и својој традицији, и у том смислу посебно наглашавају улогу православља чији утицај на формирање руске нације описују као благотворан (стр. 203). Штавише, они констатују да су Руси генетски приковани за православље преко дугог ланца њихових предака. Вера је, настављају они, не једном невидљиво препорођавала Русе када су очигледно пропадали. Осим овог, по нашем мишљењу оправданог позивања на традицију и религију, Голубчиков и Нестеренко слабо оцртавају остале магистралне путоказе за Русе и Русију. Полазећи од Платоновог схватања добра као највише идеје, они кажу да је „суштина руске националне идеје у томе да се чини све што иде у корист руском народу [...]“ (стр. 200). Ту се пре свега мисли на организовану демографску обнову (подстицај рађања), затим на већу социјалну правду (прерасподела дохотка у корист сиромашних), као и на равномеран регионални развој. И поред тога што су то све апсолутно оправдане мере, то су ипак више тактички, а мање стратешки кораци. Какво би требало да буде државно уређење Русије, и који би тип привредног система требао да се гради, шта би све из совјетског наслеђа било корисно узети за наредне године и деценије, какву спољнополитичку оријентацију заузети у нелагодној

Приказ књиге "Будућност Русије"

Пише: Небојша Вуковић
петак, 05 септембар 2008 20:18

геополитичкој ситуацији, када се налазите између тренутног хегемона (глобални Запад), источног џина (Кина) и демографског бурета барута (исламски свет) – на сва та питања Голубчиков и Нестеренко одговарају или само у цртицама, или их потпуно игноришу. Чудно је да два географа нису барем скицирали основне геополитичке векторе деловања Русије у наредном периоду.

Ипак, и поред овог „минуса“, Будућност Русије – Четири сценарија је занимљиво дело са неколико изразитих квалитета. Аутори су манифестовали завидну способност да садржаје из различитих научних области (историја, географија, демографија и економија) увежу у јединствено и кохерентно штиво, и показали су „на делу“ шта је то мултидисциплинарна студија. Други квалитет ове књиге је њена концизност – на свега двестотинак страница, без претераних излета и појашњавања, успели су да „изађу на крај“ са сложеном материјом. Трећи позитивни аспект ове студије јесу многобројне прогнозе, сценарији и модели ситуација, другим речима, храбро баратање са разноврсним хипотезама, предвиђањима и могућностима. Аутори отварају многа питања и проблематизују различите тезе, без обзира на ризик да понегде претерају или омаше у својим констатацијама и предвиђањима.

Пошто се Срби на Западу третирају као „мали Руси“, и с обзиром да имамо делимично сличне проблеме (демографски пад, депопулација одређених области – посебно јужна и источна Србија, територијално распарчавање, суочавање са виталнијим и експанзивним етницитетима), ова студија би свакако, с методолошког и концептуалног аспекта, била веома корисна и за српског читаоца. О онима који креирају наше стратешке приоритете (ако таквих уопште има), да се и не говори.